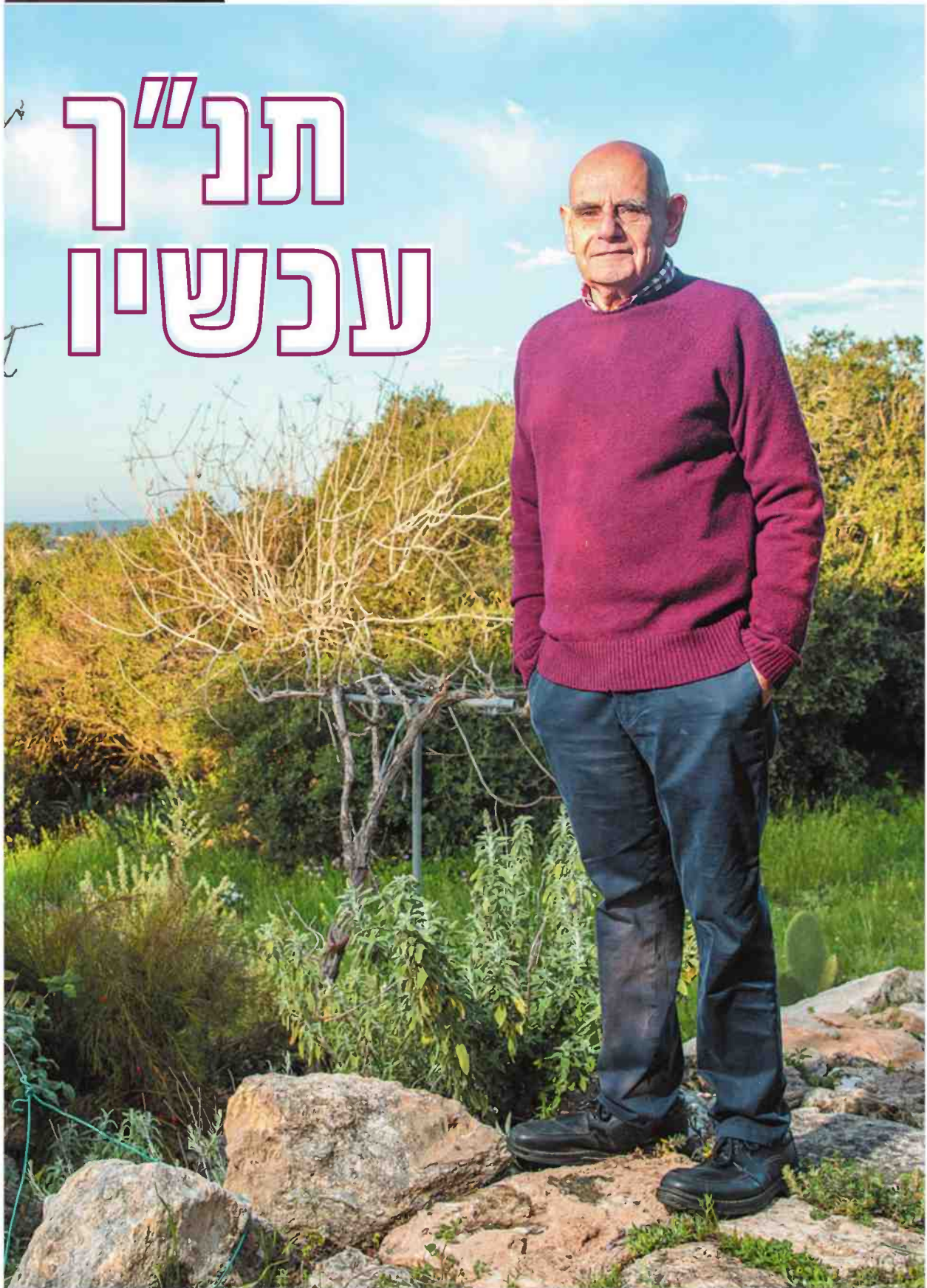
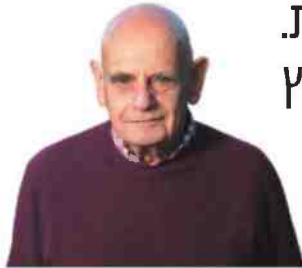

23.5x36.92	1/3	עמוד 6	מקור ראשון - שבת	02/2021	76264097-1
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

” כשאני רואה את כל הצעירים שמחפשים לעצמם אזרחות זרה, בשרי נעשה חידודין חידודין, במיוחד אם מדובר באזרחות גרמנית. מטריד אותי מאוד מצב החינוך בארץ

חתן פרס ישראל לחקר המקרא פרופ' יאיר זקוביץ, עמ' 06

תנ"ך עכשיו

חתן פרס ישראל הטרי לחקר המקרא פרופ' יאיר זקוביץ, מעולם לא ראה עצמו כמי שספון במגדל השן האקדמי, אלא פעל להנחלת המקרא בציבור הרחב. הוא מספר על דרכו המחקרית בלימוד ספר הספרים, ומודאג מהמטריאליזם שמתפשט בחברה הישראלית ומרחיק אותה ממדעי היהדות / יאיר שלג / צילום: יוסי אלוני

הדוקטורט בהנחיית הרב פרופ' מאיר וייס. זקוביץ: "שניהם הקפידו על קלה כחמורה בענייני הלכה, וגם אהבו מאוד את העולם הדתי. אבל כשמדובר במחקר, הם לא עשו לעצמם ולתלמידים שלהם שום הנחות. הגישה הייתה לגמרי מדעית והם לא היססו להשתמש בכל המתודות המחקריות, כולל ביקורת המקרא. זליגמן אפילו התקשר אלי פעם במוצאי שבת, וסיפר לי שמאז הבוקר הוא מחכה לרגע שיוכל להתקשר ולספר לי שבזמן קריאת התורה הגיע למסקנה שהגרסה של תרגום השבעים יותר נכונה. זליגמן גם יוחס המשפט 'בשבוע הבא נוכיח, אם ירצה השם, שמעמד דר סיני לא היה ולא נברא'. הוא כמובן מעולם לא אמר את המשפט הזה, אבל כשסיפרתי לו שזה מה שמייחסים לו הוא צחק".

גם בקרב תלמידיו ועמיתיו הדתיים, זקוביץ לא מזהה מתח בין עולמם הדתי והמחקרי: "מי שכבר הגיע ללמוד מקרא באקדמיה, הוא ברך כלל אדם שכבר עשה את ההכרעה שהוא מוכן להפריד בין אורח חייו לעולמו המחקרי. בין התלמידים הדתיים שלי יש אנשים שהם אפילו הרבה יותר קיצוניים ממני בגישה הביקורתית ובשימוש בתורת התעודות".

ברוח הזו מתייחס זקוביץ בחיוב גם לגרסאות דתיות של ביקורת המקרא, כמו "תורת הבחינות" של הרב מרדכי ברויאר, שמסכימה עם השאלות והסתירות שמציגה הביקורת אבל מספקת להן תשובות אחרות; לא פעם רים בין פרקים שנכתבו על ידי אסכולות שונות, אלא רצון של הקב"ה עצמו לתת בספר הספרים התייחסויות מוזויות שונות, לעיתים לאותן סוגיות עצמן. זקוביץ: "בעיניי, הרב ברויאר חבר באותו מועדון שאני וכל חוקר רי המקרא חברים בו, מועדון שלא מתעלם משום שאלה שנובעת מלימוד ישר של הטקסט. אני מאוד מעריך את הניסיון הזה, שנעשה עם עין שבוחנת את הטקסט לערמק. נכון שיש בזה קצת אפולוגטיקה, אבל בסך הכול הוא עשה נפלאות בשיטה שלו".

אתגר בלשי

בעולם חקר המקרא מבחינים בין שתי שיטות מר-כויות: השיטה הדיאכרונית והשיטה הסינכרונית. הראי שונה שמה דגש על הדובר ההיסטורי של המחקר: מתי ובאילו נסיבות נכתב כל קטע בתנ"ך, ומתי הקטעים השונים נערכו לקבצים ואחר כך לספרים שלמים, עד שקיבלנו את המכלול. לגישה הזו שייכת כמובן "תורת התעודות", שנולדה בביקורת המקרא הגרמנית במהלך

אחרי השירות הצבאי, כשהתלבטתי איזה מקצוע אקדי מי ללמוד, הייתי צריך מסיבות אישיות להישאר לגור בחיפה, שבה גדלתי, ובאוניברסיטה הצעירה שהוקמה שם היו רק חוגים בודדים שנראו לי מתאימים, ביניהם מקרא וספרות. אז למדתי מקרא וספרות".

אחרי שהצטיין בלימודי התואר הראשון, המורים שלו, שרובם היו אנשי האוניברסיטה העברית שבאו להעניק כמה שעות שבועיות לקמפוס הצעיר, משכו אותו אליהם, ומאז ועד היום כל הקריירה המקצועית שלו התנהלה שם: בין השאר הוא כיהן שם במהלך השנים כראש החוג למקרא וכריקן הפקולטה למרעי הרוח.

באופן מעניין, הצעיר שגדל בבית חילוני-עברי, ששילוב לימודי המקרא והספרות רק חיזק עוד יותר את נטייתו הטבעית לקרוא את התנ"ך כספרות אנושית, התחבר בעיקר לשני מורים בעלי הוות אורתודוקסית, שאף הוסמכו לרבנות במקביל לתואר האקדמי: את התואר השני עשה בהנחיית הרב פרופ' יצחק זליגמן, ואת

אם הדבר היה תלוי בו, פרופ' יאיר זקוביץ, החתן הטרי של פרס ישראל בחקר המקרא, לא היה מעניק בכלל פרסי ישראל לחוקרים מן האקדמיה: "את פרס ישראל צריך לתת לאנשים בעלי תרומה חברתית משמעותית שמאחוריהם מפעל חיים ראוי, או ליוצרים, לא לאנשי מחקר. באקדמיה אתה ממילא עולה מדרגה בכל שלב של הקריירה. אם הגעת כבר לשיא, שב בשקט. מה אתה צריך עוד פרסים? מה גם שהפרסים האלה יוצרים מטבעם מתח וקנאה בין העוסקים בתחום, למה ההוא קיבל ואני לא. אני בטוח שיש אנשים מהתחום שלי שחושבים את זה גם ביחס אלי".

אבל לא שאלו את זקוביץ והוא בכל זאת זכה בפרס, וכמובן שמח בכך. זו הזדמנות לברר איתו כמה נקודות על קריירה מחקרית של כחמישה עשורים. קורם כול, איך היא בכלל התחילה.

"גדלתי בבית עברי מאור, והתנ"ך היה חלק בלתי נפרד מהזהות הציונית שלנו", הוא מספר. "מאחר יותר,

21.13x28.22	2/3	עמוד 7	מקור ראשון - שבת	02/2021	76264098-2
אגנס - הוצאת ספרי - 25910					

פור התמים והאופן שבו הוא מתואר בשירת דבורה, ויצר מדרש שחושף את ההקשר האוטנטי של הסיפור.

משאירים את התנ"ך לתמים

זקוביץ מעולם לא ראה עצמו כחוקר הספן במגדל השן האקדמי. הוא אמנם לא נטה לפרסם מאמרים ועצר מת פוליטייתו, אבל השתדל מאוד להיות פעיל גם ברובד הציבורי של תחום עיסוקו, מתוך מטרה מפורשת להחזיר את עטרת התנ"ך ליושנה בחברה הישראלית.

"אם דיברנו קודם על היילמה של חוקרים דתיים ביחס לביקורת המקרא, האמת היא שהבעיה הגדולה של התחום הזה היא הפוכה", הוא אומר. "כמעט כל חוקרי המקרא בימינו, ובכלל רוב אנשי מדעי היהדות, הם אנשי שים דתיים. אנשים חילוניים כמעט לא פונים לתחומים האלה. בעיניי, זה קודם כול ביטוי לשקיעה של החזון הלאומי-רציוני בחברה שלנו; זה חזון שהיה קשור בטבר רחוק לתחיית העיסוק בתנ"ך, שאצל כדוגרין אפילו קיבל ביטוי מוגזם של רילוג תרבותי על כל מה שנוצר בגלות. אני לא מסכים עם הקיצוניות של כדוגרין, אבל בודאי שאני לא אוהב את מה שקורה היום בחינוך החרדי לויני. בזמני, בבית ספר 'חוגים' בחיפה שהיה תיכון חרדי לויני למהדרין, למדנו חמש שעות שבועיות של תנ"ך, וגם תלמוד ותחומי יהדות אחרים. היום, חוץ מתנ"ך אין בחינוך החילוני ככלל זכר למקורות היהדות, ואפילו על תנ"ך אתה צריך להיאבק. לרוב לא מדובר על יותר משעתיים שבועיות, ולא תמיד יש רצף לימודי בין הכיתות. לפעמים מחליטים שבשכבה מסוימת ידלגו על לימוד התנ"ך ויחזרו ללמוד רק בשנה שאחר כך.

"בעיניי זה קודם כול חלק משקיעת האידיאה הציבורית. בבתים עבריים, כמו זה שאני ובני דודי גדלנו

שלנו, את המדרשים שנוצרו לו, ומתוך כל זה לשחזר את ההיסטוריה של הטקסט".

ארכיאולוגיה ספרותית

לעבודת הביולוש הזו קורא זקוביץ "ארכיאולוגיה ספרותית", והוא מתאר בחן את הדגש שבו נוצר הכינוי: "אני לא נוהג, וכל נסיעותיי להרצאות במשך השנים נעשו במוניות. עכשיו, אחרי שנהג המונית גמר לפרוס בפניך את השקפתו הפוליטית, הוא בכל זאת מתחיל להתעניין גם בך, ושואל: נו, אז מה אתה עושה? אתה אומר לו: חוקר מקרא. והוא בדרך כלל איש מסודתי, ומיד מזדעזע: ככה? בלי כיפה? אוי ואבוי. ואז כמובן אמוד להתחיל דיון על הלגיטימיות של התחום הזה. פעם אחת לא הייתה לי סבלנות לדיון הזה, אז כשהנהג שאל מה אני עושה, אמרתי ספונטנית: ארכיאולוגיה ספרותית. מיד השתרדה שתיקה, אבל אחד כך נאלצתי לברר עם עצמי מה פירוש התשובה הספונטנית הזו".

מכיון הכלים שזקוביץ משתמש בהם בעבודת הארכיאולוגיה הזו, הוא טיפח חיבה מיוחדת למה שהוא מכנה "פרשנות פני-מקראית", כלומר סיפורים מקבילים או מגיבים (לאחרונים הוא קורא "סיפורי בבואה") לסיפור קודם, שבהם מקור אחד מפרש, בעצם השונות שלו, את המתרחש במקור השני, לרוב זה הקודם יותר. לדוגמה הוא מביא את שלושת הסיפורים מספר בראשית, שבהם אבי רחם ויצחק מנסים להציג את נשותיהם כאחותם, מחשש שהמלכים שאצלם התארחו יחשקו באישה ויהרגו לשם כך את בעלה; "הסיפור בפרק כ (אברהם ושרה אצל אבי מלך בגר) במידה רבה מפרש את הסיפור בפרק יב (אבי רחם ושרה אצל פרעה), והציפיה ממך היא שתקרא את פרק יב לאור מה שאתה יודע על פרק כ".

כדוגמה למה שהוא מכנה "סיפורי בבואה", שבהם הנושא שעולה בסיפור אחד זוכה לטיפול מעניין בסיפור שונה, מביא זקוביץ את סיפור דוד ובת שבע, שבעיניו מגיב בדרכו לסיפורי אברהם ושרה במצרים ובגרר. "שם מתברר שלא רק שבניגוד לפרעה, שלא היה מוכן לגעת באשת אבי רחם ברגע שנודע לו במי מדובר, דוד לקח את האישה, אלא הוא גם רגז לעשות מה שאברהם חשש ממנו: להדג את בעלה של האישה שבה חשק".

גם למדרשי חז"ל, כולל אלה שנראים לנו במבט ראשון מחרים ולא קשורים, הוא מייחס חשיבות גדולה בחשיפת האמת שמאחורי הטקסט. כך, למשל, הוא רואה את סיפור יעל וסיסרא: "לכאורה סיפור של אישה גיבורה שמצילה את עם ישראל בדכות תרגיל העורמה שלה; היא מרדימה את סיסרא כשנתנת לו חלב במקום מים, ואז יכולה להדג אותו. בהקשר רחב, הסיפור הזה מתכתב עם דפוס שלם של סיפורים על נשים שכוחן הנשי אפשר להן לעשות מה שגברים גיבורים לא יכלו. זה דפוס 'האישה הקטלנית', שגם רלילה וגם יהודית בתקופת החשמונאים מבטאים אותו.

"באופן יותר ספציפי, אחרי שקוראים את תיאור הסיפור בשירת דבורה, התרגיל התמים והפשוט של יעל מקבל הקשר יותר מיני. כי דבורה אומרת 'בין רגליה כרע נפל שכב, בין רגליה כרע נפל', ולזה כבר יש אסוציאציה יותר מינית. בא המדרש ומוד זק עוד יותר את הכיוון הזה, כשהוא אומר על סיסרא 'שבע בעילות בעל אותו רשע באותו יום'. ולמה שבע? בגלל שבעת הפעלים שבהם דבורה משתמשת: כרע נפל שכב, כרע נפל, כרע נפל. מתברר שבעל המדרש כנראה שם לב לפער שבין הסר

המאה ה-19 וחילקה את התנ"ך לארבע מסורות מרכזיות, שרוב פרקי התנ"ך מיוחסים לאחת מהן.

לעומתה, השיטה הסינכרונית מתעניינת בעיקר בטקסט התנ"כי כמכלול. ההנחה שלה היא שגם אם ההנחה שהתנ"ך גובש מתוך ארבע מסורות שונות נכונה, זה הרבה פחות חשוב מההוצאה הסופית המוגהת לפנינו, שעמדה לפני קוראי התנ"ך בכל הדורות. זו גישה שכמובן נחזה יותר לחוקרי מקרא דתיים, אבל בהקשר המקרי גם היא מתייחסת לתנ"ך כטקסט שנכתב בידי אדם, ומבקשת להתמקד יותר בשאלה מה ביקר שו עורכי התנ"ך לומר לנו באופן שבו יצרו את התוצאה המגובשת.

זקוביץ מעיד על עצמו שכל ימיו ביקש לשלב בין שתי העמדות האלה: "במידה רבה אני תוצר של שני מודים. וליגמן הדגיש מאוד את הגישה הביקורתית הקלאסית, וייס הדגיש את הגישה הספרותית. הייתי אומר שנקודת המוצא שלי ביחס לטקסט היא הגישה הספרותית, אבל מתוך נקודת המוצא הזו אחת השאלות שהכי מעניינות אותי היא ההיסטוריה של הטקסט, שכמובן קשורה לתורת התעודות ולרצון להבין את המקור רות ואת משמעות הפער בין התעודות והגרסה הסופית. ככלל, היעד בעיניי הוא לא לבטא גישה מחקרית כזו או אחרת, אלא להשתמש בכל הגישות המחקריות כדי להאזין האזנה קשובה ודגישה לקולו האוטנטי של הטקסט. מה אומרות לי המילים עצמן; מהו הדר מה והשונה בין טקסט מסוים ובין מקבילות שלו בתוך התנ"ך עצמו, לפעמים אפילו באותו ספר, או בין הסקסט התנ"כי לתרגומים שלו או למקבילות בספרים החיצוניים או במגילות קומראן. למשל, מתברר שספר ירמיהו של תרגום השבעים ושל מגילות קומראן הרבה יותר קצר מספר ירמיהו שבתנ"ך. אז אפשר להסיק מזה שהיה איזה מקור בסיסי משותף, ובספר שבידינו נוספו במהלך השנים עוד גבולות, שכנראה לא נאמרו דווקא על ידי ירמיהו".

גם לתלמידיו ממליץ זקוביץ ללמוד יותר מגישה אחת, ולהטמיע בעולמם המחקרי תפיסות שונות ומגוונות: "יש מודים שמעודדים את תלמידיהם להיות ממשכים שלהם וליצור 'אסכולה'. אני ממש לא אוהב את זה. כמו שאני למדתי והופריתי מכמה מודים, אני מאוד רוצה שגם תלמידיי יעשו כך. אני אומר להם: למה לכם להיות חקיניים שלי, במקום ליצור גרולה משלכם? ואת זה תוכלו לעשות רק אם תכירו גישות שונות ותיקחו מכל אחת מהן מה שנראה לכם נכון ומועיל".

או איך, לשיטתך, נוצר התנ"ך? איך נוצרו המקבילות השונות, שהלקן סותרות, בתור?

זקוביץ: "ככל שמדובר בחלקים הסיפוריים, ואולי גם בחלקים האחרים, הסתובבו בעם ישראל מסורות קדומות, ולמעשה התנ"ך הוא עיבוד של אותן מסורות, תוך התאמה לתפיסת העולם המונותאיסטית, שכבר שלטה בעם ישראל בתקופה שבה נערך התנ"ך. קח למשל את סיפור שמשון. יש בו הד ברור לסיפור הרקולס היווני – מין גיבור שהוא חצי אל, בעל כוח מופלא. הטקסט אפילו מספק רמז למסורת קדומה שבואו של שמשון לעולם לא היה בדרך טבעית, כשהוא משתמש שימוש כפול בפועל 'בא' לגבי המלאך שנראה לאימו של שמר שון. הפועל הזה הרי מציין מעשה מיני, אבל יכול כמובן גם להתפרש בפשטות שהמלאך נראה אליה".

לא היה יותר פשוט לוותר על סיפור בעייתי כזה? אתה לא יכול להתעלם מסיפורים שהכו שורש, והם חלק בלתי נפרד מהמסורת של העם שלך. במקרים כאלה, הכלל הוא 'אם אינך יכול לנצח אותם, הצטרף אליהם'. תכניס אותם לתנ"ך, אבל בעיבוד כזה שיקה את עוקצם ויכניס אותם לתבנית התיאולוגית שלך. אלא מה? כמעט תמיד היסודות המקוריים מבצבצים בצורה כלשהי. זה האתגר הבלשי שלנו, חוקרי התנ"ך – לקרוא את הטקסט קריאה מאוד צמודה ומרוכזת, להכיר גם את כל המקבילות שלו בתרבויות אחרות ובמקורות

פרופ' אביגדור שגור
צילום: אריק סולטן

21.34x28.6	3/3	עמוד 8	מקור ראשון - שבת	02/2021	76264099-3
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

« בהם, ניתוק מן התנ"ך לא היה עולה על הדעת. אני מניח שזו גם תגובה של כעס לכפייה הדתית. לא שאני חושב שזו תגובה מוצדקת, אבל יש כאלה שכן מרגישים; אם הדתיים כופים עלינו את מצוות הדת, אין לנו חשק להחבר לטקסטים שמוזהים איתם. בעיניי זו תגובה מטרפת. אדרבה, אם הדתיים מנכסים לעצמם את הטקסט הזה, אל תאפשר להם לעשות את זה. תראג שהוא יהיה גם שלך.

"אבל אולי יותר מהכול, הדבר הזה קשור למטר ריאליים שהשתלט על התרבות המערבית וגם על זו שלנו. הכול נמרד בהקשרים חזמרים, ומה שלא תודם למשכחת גבוהה יותר בעתיד נרחק הצידה. הדבר פוגע כמוכן לא רק בתנ"ך אלא בכל מרעי הרח, והאמת שלא רק במדעי הדת. אפילו תלמידים שבבירור מוכשרים מאוד לעיסוק במדעי החיים ויכולים לתרום רבות לחד ברה בתחומים האלה, מוותרים לא פעם כי זה לא נראה להם מספיק משתלם. בעיניי זו טעות חמורה. אני חושב שאפילו מתוך גישה מטריאליסטית, צריך להבין שהתי מורדות עם טקסטים מורכבים במקצועות כמו תנ"ך או ספרות, יכולה אוד כך לסייע לכל תחום שדורש קריאת מסמכים מעמיקה, בין אם אתה הולך לקריאה של עורך דין, או לקריאת מסמכי מודיעין ב־8200".

חוקר, דבר עברית

נאמן לרוח הזה, וקוביץ לקח על עצמו במשך השנים שודה של תפקידים ביצועיים בתחום טיפוח תודעת התנ"ך. במשך שנים רבות היה יו"ד ועדת המקצוע במשרד החינוך, וגם היה בין יוזמי ומפתחי תוכנית "רביבים" של האוניברסיטה העברית; זוהי תוכנית שבה סטודנטים מצטיינים שנבחרו בקפידה מתמחים במדעי היהדות, כולל לימודי חובה בתנ"ך, זוכים במלגות נדיבות ומקבלים על עצמם אחר כך מינימום של כמה שנות הוראה באותם לימודי יהדות. "התוכנית קיימת כבר 15 שנה", הוא מספר, "ובמהלכה הכשרנו כמה מאות מורים כאלה, שבתורם הכשירו הרבה מאות של תלמידים. היום אנחנו כבר רואים שתלמידים של המורים שהכשרנו מגיעים בעצמם לרביבים", וזה כמוכן משמח מאוד".

אבל גם הוא יודע שזה לא מספיק. "צריך להציב בפני הסטודנטים הצעירים שלנו רדישה לרחוב אופי קים, שכולל גם היכרות עם מרעי הדת. יותר מזה: גם בתוך הלימודים עצמם אני מרגיש שיש קפיצה מהירה מדי להתמחות. צריך סטודנט יהיה בעל רוחב ידיעה וסקרנות, ושגם בלימודים המתקדמים שלו ואחר כך גם כחוקר מן המניין, יתעניין לא רק בתחומים הצרים של המחקר שלו. גם הדרישה, שהלכת וגוברת באקדמיה שלנו, לפרסם באנגלית, היא בעייתית מאוד. אני מקבל שחשוב להיות חלק מקהילת המחקר הבינלאומית ולשם כך חשוב לפרסם באנגלית, אבל לא ייתכן שהכול ית

פרסם באנגלית. עיקר התקצוב של האקדמיה בא מהמדינה, כלומר מהמיסים שכל אודח משלם, ואנחנו חייבים להחזיר לציבור את פירות הירע שרכשנו". זו הסיבה שזקוביץ מעולם לא נרתע, ואפילו שש, לכתוב גם ספרים בעלי אופי פופולרי, הפונים לציבור הרחב. אחד מהם הוא ספרו האחרון, "התנ"ך - מהפכת אלהים" (הוצאת מאגנס), שמבקש להנגיש לכל משכיל מן השורה מדוע בעצם התנ"ך הוא ספר חשוב כל כך. ברוח דומה, גם היום, בגיל 76, הוא ממשיך להשקיע חלק ניכר מזמנו בהוצאת כפרומים אינטלקטואליים המיועדים לציבור הרחב, כמו אסכולות, קתדרה, ועוד: "אני מאוד נהנה ללמד ולהנגיש את הירע שצברתי גם לאודים. מה שמצער אותי זה שברוב הפרומים האלה הגיל הממוצע של המשתתפים נוסק ל־80. כמעט לא רואים צעירים".

כמה מהחיבורים הפונים לקהל הרחב הוא כתב יחד עם חברו הטוב, פרופ' אביגדור שנאן, מומחה לספרות חז"ל מההוגג הספרות שבאוניברסיטה העברית. בין היתר, השניים כתבו יחד פירושים לספר יונה ולמגיל לוח איכה ושיר השירים, וכן שני כרכים של חיבור בשם "כך (לא) כתוב בתנ"ך", המתעדים מסע בלשי משותף של שניהם בנתיבי הארכיאולוגיה הספרותית של התנ"ך: מה הייתה צורתו של הנחש? מי היו "בני האלוהים" שהולירו ילדים משותפים עם בנות האדם? מה קרה לשמש בגבעון? ועוד ועוד.

כשאני שואל על פשר שיתוף הפעולה המתמשך הזה, מתפשט על פניו של זקוביץ חיוך רחב, המבטא מן הסתם את חיבתו לשנאן: "הקשר בינינו נולד ברכבת. שנינו הגענו לאוניברסיטה העברית מהצפון, אני מחזי פה והוא מקריית אטא, ושנינו למדנו ספרות ומקרא. כך שבמשך כמה שנים היינו מבלים מדי יום ראשון ברכי בת מחיפה, לירושלים, נסיעה שלקחה אז יותר מארבע שעות. אז היו לנו הרבה שיחות בדרך והפכנו לחברים טובים, עד היום. המול הוא שמתוך שני החוגים שלמדנו, אני בחרתי בתנ"ך והוא בספרות. אם היינו בוחרים באותו חוג, כנראה שהיה קשה לשמר ידידות כזו".

פירוש חדש לתהלים

זקוביץ נולד כאמור בחיפה, שלוש שנים לפני קום המדינה, לאבא שעלה לארץ עם משפחתו מליטא כשהיה בן 18. הסבא עסק בליטא במסחר, אך כאשר הגיע לארץ והבין שכאן דרושה חקלאות, בלי להתלבט יותר מדי פתח חוה חקלאית באזור תל־אביב. גם אביו של זקוביץ רגל באותה רוח ציונית, וכשהגנה הדתה לו לעבוד לחיפה כי נדרשה עבודה עברית בנמל, הוא העתיק את מגוריו מיד. למעשה, גם את אשתו הכיר כחלק ממבצע שליחות, כפי שמספר בנם: "חבר שעבר איתו בנמל ביקש ממנו: תעשה לי טובה, אני רוצה להביא לארץ את

אחותי. תתחננו בנישואים פיקטיביים כדי שהיא תקבל סרטיפיקט, ואחד כך תתגרשו. אבא שלי עשה את זה, הביא את אותה אישה לארץ, והם מיד התגרשו. אבל ביי נתיים הספיקו להכיר ולהתאהב, והתחננו מחדש". לימים עבר האב בחברת האוניות "העוגן", שהפעילה סירות היוצאות מן הנמל אל האוניות הגדולות העוגות נות במפרץ ומביאות לחוף את אנשיהן. "זה היה כיף לא נודמלי", נזכר זקוביץ. "כל יום פגוי הייתי מנצל כדי ללכת עם אבא לעבודה. עד היום יש לי המון געגוע לים. תמיד חלמתי שכמבוגר אגור שוב לירי הם". זה דווקא לא קרה. אחרי הרבה שנות מגורים בירושלים העתיקה משפחת זקוביץ את מגוריה למושב גבעת ישעיהו שבג' מק האלה. זקוביץ אומר שרצה להתרחק קצת מ"העומס של ירושלים", אבל עבודתו לא אפשרה לו להתרחק מדי ולהגיע עד הים.

הוא נשוי בשנית ולולרי ולו חמישה ילדים, שלושה מאשתו הראשונה ושניים מהנכוחית. אף אחד מילדיו לא הלך כמותו לעסוק במדעי הרוח, שלא לדבר על חקר ספציפי של התנ"ך: הבת הגדולה היא בכירה בפרקליטות המדינה; שתי בנות אחרות עוברות סר ציאליות; הבת הצעירה לומדת מחול באקדמיה למור זיקה, והבן היחיד עוסק במחשבים. זקוביץ מרוצה גם מהגיוון וגם מהעובדה שלא בחרו מסלול דומה לשלו: "אם מישוה מהם היה ממשיך אותי, אז אם היה פחות טוב ממני הוא לא היה מרגיש בנות. ואם היה יותר טוב, היו אומרים לו שהוא התקדם בזכותי. אז טוב שלכל אחד יש את עולמו, ואז, כשנפגשים, כל אחד גם מביא מהעולם שלו".

בישראל בן דור המדינה, מה הבי מטריד אותך היום בחברה הישראלית?

"שהציונות נעלמה, והמטריאליזם שולט בכל דבר. כשאני רואה את כל הצעירים שמחפשים לעצמם אודח חת זרה, בשירי נעשה חירודין חירודין, במיוחד אם מדרר בר באורחות גרמנית. עכשיו, בתקופת הקודונה, אני גם יותר בבית, וממילא גם קודא יותר בעיון את העיתון, ובין היתר התפנית יותר לקודא את המוסף הכלכלי. אתה רואה כמה טריקים ומעשי נוכלות מתוארים שם. הכול על גבול החוק, ולפעמים גם חוצה את הגבול. זה עושה לי חלש בלב".

אתה מאמין שזה יוכל להשתנות, או שמדובר בתהליכים לא הפיכים?

"אני לא נביא ולא בן נביא, אבל באופן כללי אני יודע שיש תנועת מטוטלת בהיסטוריה, ואני מקווה שהי נודמות שגרלנו עליהן עוד יחזרו. צריך גם לומר שגם היום עוד יש הרבה פינות חמד וגם הרבה חלוציות, שפי חת ניסרת. יש חלוצים בערבה, יש חלוצים במכינות הקדם־צבאיות.

"מטריד אותי מאוד גם מצב החינוך בארץ. צומח כאן חד שני ושלישי שמערכת החינוך לא מספקת לו את מה שצריך. יש תחושה שהמערכת עוד לא עלתה על האוטובוס מתל־אביב, צפונה או דרומה. היו לי תלמידים שגרלו במקומות קשים, אבל איכשהו התאמצו והגיעו למקומות יפים, בעיקר אם גרלו כבר בגיל הנעורים בפנימיות מחוץ לבית. אני בטוח שבאותם מקומות יש עוד אנשים שיכלו מאוד להצליח, ולא תמיד ניתנת להם הזדמנות".

בימים אלה הוא ממשיך את מפעל המחקר שלו, בפירוש שהוא כתב לספר תהלים: "למרות שקראתי את כל התנ"ך, וגם את תהלים, כל כך הרבה פעמים, אני מרגיש שדברים מתגלים לי מחדש. בכלל, אני מאי מין שכל חוקר מקרא צריך לעסוק בפירוש שיטתי לפי חת לספר אחד מהתנ"ך. כשאתה כותב מאמר, או אפילו ספר, יש לך אפשרות להתרכז בתזה שמעניינת אותך ולהתעלם מדברים אודים. אבל כשאתה צריך לפרש ספר שלם, פטוק אודי פטוק, אתה לא יכול להתעלם משום דבר. אתה צריך לתת תשובות גם לשאלות שקר דם יכולת אולי להתחמק מהן". ●

תלמידי תוכנית "רביבים" באוניברסיטה העברית, 2019 צילום: באדיבות יוסי זמיר, האוניברסיטה העברית בירושלים

